

DOI 10.31651/2524-2660-2019-4-168-172

ORCID 0000-0002-5930-8558

ПАКУШИНА Людмила Зиновіївна,

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: pakushyn2007@gmail.com

ORCID 0000-0002-2267-3770

ХАБУРСЬКА Оксана Володимирівна,

магістрантка кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: khaburska@i.ua

УДК 351.764.013.42(045)

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ
КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ В УКРАЇНІ**

Представлено особливості соціальної роботи із представниками комерційного сексу в Україні.

Визначено, що в Україні вирішення проблем працівників комерційного сексу здійснюється за аболіціоністською моделлю, відповідно до якої соціальну допомогу секс-працівники можуть отримувати лише завдяки діяльності громадських організацій.

Розглянуто можливості надання відповідної допомоги працівникам комерційного сексу на прикладі двох українських громадських організацій.

Ключові слова: комерційний секс; проституція; працівники комерційного сексу; соціальна робота із працівниками секс-бізнесу; аутріч-робота; аутріч-маршрут.

Постановка проблеми. Секс-індустрія або секс-бізнес являє собою широко розповсюджений у всіх країнах світу феномен, породжений глобальною економічною нерівністю й гендерною дискримінацією. Люди, які вступають у ділові стосунки купівлі-продажу або обміну сексуальних послуг за винагороду, традиційно називаються проститутками чи проститутками [1, с. 5]. Проте, згідно з рекомендаціями Об'єднаної програми ООН з ВІА/СНІДУ (ЮНЕЙДС) щодо вживання понять від 2011 р., нині їх прийнято називати «секс-працівниками», «працівниками комерційного сексу» або «особами, які надають сексуальні послуги за винагороду» [2]. Крім того Глобальний фонд боротьби з ВІА-інфекцією та СНІДом вже близько двадцяти років фінансує проведення в Україні різних проектів, спрямованих на запобігання поширення ВІА-інфекції в Україні. Однією із умов фінансування таких проектів є формування то-

лерантного ставлення населення до уразливих до ВІА/СНІД-груп. У зв'язку із цим рекомендовано замість терміну «повія» використання поняття «працівниця секс-бізнесу», як таке, що демонструє толерантне ставлення й зменшує стигматизацію цієї уразливої категорії.

В Україні надання секс-послуг є адміністративним порушенням і соціум неоднозначно ставиться до такої діяльності. У вересні 2015 року до Верховної Ради України надійшов законопроект про легалізацію проституції, який не був прийнятим. Тому це явище досі залишається невизнаним у суспільстві [3, с.150].

Проте міжнародна громадськість є надзвичайно стурбованою масштабами проституції, експлуатації її третіми особами, а також темпами поширення ВІА/СНІДу (хвороби, яка напряму пов'язана із секс-бізнесом). Це змушує уряди, міжнародні й неурядові організації визнавати необхідність у сприянні охороні здоров'я секс-працівників й визнавати, що такий вид діяльності існує й має свої ризики й небезпеки [4, с. 10]. А тому секс-працівники мають певні, закономірні соціальні проблеми, які, як зауважує А. Протопопов, кожна держава вирішує комплексно на законодавчому й адміністративному рівнях, а також через соціальну роботу [1, с. 119]. Україна не є виключенням і теж змушена вирішувати такі проблеми своїх громадян аналогічно, зважаючи на досвід інших країн, та використовувати при цьому як законодавчий і адміністративний ресурси, так і ресурс соціальної роботи. Проте,

варто зауважити, що нині соціальна робота в Україні є відносно новим видом професійної діяльності, який активно розвивається й намагається розширювати діапазон своїх повноважень. Тому, можна впевнено стверджувати, що проблеми та перспективи розвитку соціальної роботи із працівниками секс-бізнесу в Україні вивчені недостатньо і потребують відповідних наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проституції як соціального явища займалися такі радянські та російські вчені, як Ю. Антонян, В. Афанас'єв, Б. Цуккер, С. Голод, Я. Гілінський, А. Дьяченко, І. Кон, А. Сабінін, В. Тарновський, Х. Чарихов. Серед українських дослідників проституції та комерційного сексу слід згадати таких вчених, як О. Балакірева, Т. Бондар, Ю. Галустьян, І. Барков, Л. Бондаренко, П. Курмаєв, О. Миронець, І. Капустяк, О. Надьон, А. Протопопов, Н. Савельєва, О. Радутний, Ю. Саранков, К. Снісаренко, А. Шиделко та інші.

Їх роботи переважно присвячені медико-соціально-психологічним та юридичним особливостям і причинам цього феномену, можливостям його декриміналізації в Україні, взаємозв'язку із ВІЛ-інфекцією. Ми погоджуємося із думкою більшості науковців, що викоринити це явище у суспільстві практично неможливо, а тому варто практикувати методи регламентації, які можуть забезпечити контроль суспільства за проституцією як соціальним явищем і за тими особами, які ним займаються [5, с. 97]. Тому **метою статті** є розкриття особливостей соціальної роботи із працівниками комерційного сексу, які існують на даний момент розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від законодавств та відповідно до ставлення суспільств різних країн світу у цілому до явища секс-індустрії, сучасні дослідники виділяють три основні моделі регулювання проституції. Перша – декримінаційна, яка передбачає легальність секс-індустрії у державі (характерна для Нідерландів, Німеччини, Австралії, Греції, Швейцарії, Ізраїлю, Туреччини, Перу, Еквадора). Друга – модель обмеженої легалізації. Спостерігається у Великій Британії, Бельгії, Канаді, Індії, Угорщині – де проституція не вважається злочином, але за законом караються дії, спрямовані на втягування жінок до проституції та отримання за це прибутку. Третя – це аболіціоністська модель (запроваджена у більшості країн світу серед яких і Україна), яка визнає проституцію аморальною діяльністю за яку кримінального покарання не передбачено, але яка має бути повністю знищена

у країні і тому будь-яка «експлуатація проституції іншої особи» передбачає кримінальну відповідальність. Тобто кримінальними вважаються усі дії, пов'язані із втягуванням у цю діяльність. Саме такі заборони призводять до того, що проституція в Україні змушена переховуватися, і можливості для проведення широкомасштабних медичних і соціальних інтервенцій необхідних для забезпечення потреб працівників секс-бізнесу набагато вужчі, ніж у країнах де така діяльність декриміналізована або хоча б частково легалізована [6, с. 117–118].

Отримувачами послуг соціальних працівників, згідно із чинним українським законодавством [7], можуть бути особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах. Тому спробуємо визначити ознаки вразливості, що притаманні працівницям секс-бізнесу в Україні.

Стрижневою особливістю вразливості таких людей є їх криміналізація, яка призводить до: насильства; зловживань з боку поліції; травмувань та навіть смертності, пов'язаної із роботою; низької самооцінки та психологічних розладів; втрати родини та друзів; високого рівня стигми та дискримінації з боку оточуючих [1, с. 49].

Також варто відзначити наявність серйозних ризиків для фізичного, психологічного й соціального здоров'я секс-працівників, які також є ознаками вразливості цієї категорії людей, а саме: інфікування ВІЛ та інфекціями, що передаються статевим шляхом, фізичні травми, стреси, вживання наркотиків та алкоголю, небажана вагітність. [8, с. 44].

Дослідник О.В. Надьон зауважує, що сексуальний бізнес дає надзвичайно високий рівень прибутків і посідає друге місце після торгівлі наркотиками, випереджаючи за прибутковістю торгівлю зброєю та інші види нелегальної та легальної комерційної діяльності. Крім того, поміж секс-жінок існує жорстка конкуренція, поширені випадки насильства, що зумовлюють страх і заляканість його учасників. Тому секс-бізнес у багатьох країнах залишається тіньовим і практично неможливо його викоринити у державі [5, с. 97].

Відповідно дослідження особливостей соціальної роботи із працівниками комерційного сексу також є непростим завданням, яке ми спробували здійснити протягом 2018-2019 років у межах вимог написання та захисту магістерської роботи студентки спеціальності 231 «Соціальна робота» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Із цією метою спочатку ми ознайомилися із діяльністю «Благодійної організації (БО) «Всеукраїнської Ліги «Легалайф»» завдяки Інтернет-сайту Ліги, який широко висвітлює інформацію про усі свої справи. Таким чином ми з'ясували, що організація намагається здійснювати та підтримувати благодійну діяльність, спрямовану на: депеналізацію секс-роботи в Україні й відповідне покращення якості життя секс-працівників України; сприяти формуванню толерантного ставлення до секс-працівників з боку суспільства й покращення ситуації стосовно дотримання прав секс-працівників, як звичайних людей та громадян України; протидію залучення до секс-роботи неповнолітніх, а також профілактику поширення ВІА/СНІДу та інших соціально небезпечних хвороб серед секс-працівників [9].

У ході вивчення змісту роботи організації, з'ясовано, що протягом 2019 року послугами Ліги «Легалайф» скористалися 2000 осіб, із яких переважна більшість жінки

комерційного сексу, які змогли отримати юридичну, медичну підтримку та допомогу спрямовану на поступове повернення до соціуму. Отже, організація надає такі послуги, як:

- забезпечення проведення попередньої співбесіди за участю спеціаліста-психолога (за потребою);
- соціальний супровід за методом кейс-менеджменту;
- медико-профілактичні (перша домедична допомога; організація консультації лікаря; направлення у заклади охорони здоров'я міста; профілактичні заходи);
- соціально-педагогічні;
- послуги юридичного характеру (сприяння в оформленні та відновленні документів, консультації щодо чинного законодавства);
- сприяння у працевлаштуванні.

Ліга «Легалайф» активно бере участь у різних програмах і проектах приклади яких ми відобразили у табл. 1.

Таблиця 1

Назва програми/партнер підтримки	Завдання/цілі проекту
«Соціальна мобілізація, посилення зв'язків, взаємодія та координація» (з 2017 року)	Посилення організаційної спроможності Ліга «Легалайф» з метою підвищення ролі працівників комерційного сексу від громадянського суспільства у формуванні місцевих політик та процедур у сфері ВІА/СНІДу для забезпечення життєздатності, доступності та якості медико-соціальних послуг
«Партнерство заради натхнення, трансформації та об'єднання відповіді на ВІА (PITCH в Україні)» (2017)	Адвокація жінок комерційного сексу та посилення адвокаційного потенціалу спільноти
Розробка стратегії з комплексної відповіді на бар'єри з прав людини для доступу до послуг з профілактики і лікування ВІА до 2030 року (2019)	Передбачає підготовку медичних працівників з питань прав людини та етики, пов'язаних із ВІА; підвищення обізнаності законодавців і працівників правоохоронних органів; програми із забезпечення правової грамотності («Знай свої права»)

Проаналізувавши досвід організації, можна виділити кілька видів робіт, які є найбільш дієвими в роботі з жінками комерційного сексу, а саме: аутрічробота, консультування, соціальний супровід, адвокація та матеріальна підтримка.

Також ми спробували з'ясувати особливості роботи Тернопільської міської громадської організації «Центр духовної та психологічної підтримки «Джерела»» (ГО «Джерела») завдяки виробничій фаховій практиці у процесі якої наша студентка мала змогу безпосередньо вивчати особливості роботи із жінками комерційного сексу шляхом спостережень, бесідами із фахівцями й представницями секс-бізнесу, ознайомленням із документацією та контентом Інтернет-сайту організації.

Початок діяльності ГО «Джерела» відбувся у 2003 завдяки роботі ініціативної гру-

пи, яка у 2004 році здійснила офіційну реєстрацію організації. Аналіз документації та інтернет-сайту ГО «Джерела», дав змогу визначити, що метою діяльності організації є:

- ведення просвітницької роботи серед громадян щодо профілактики розповсюдження ВІА-інфекції, а також серед членів сімей узалежнених та надання їм необхідної соціальної допомоги;
- заснування клубів та центрів психологічної та духовної взаємодопомоги та взаємопідтримки для узалежнених осіб та членів їх сімей;
- організація дозвілля для членів сімей, в яких проживають узалежені особи, в тому числі клубів за інтересами.
- надання інформаційної допомоги освітнім, виховним, лікувальним і пенітен-

ціарним установам та закладам у їх діяльності з профілактики у залежності;

- підвищення рівня життя ЛЖВ (людей, які живуть з ВІА) шляхом надання їм психологічної, правової та соціальної допомоги [10].

У ході бесіди з працівниками ГО «Джерела» було з'ясовано, що цільовими групами організації є наркозалежні та члени їх родин, люди які мають статус ВІА-інфікованих, працівники комерційного сексу, ув'язнені, а також діти та молодь.

Тобто цільова група є більш широкою у порівнянні із БО Ліга «Легалайф», а тому використовуються різні форми та методи роботи. Проте якщо говорити про роботу із жінками комерційного сексу, то одним із найбільш ефективних напрямів роботи із цією категорією клієнтів працівники ГО «Джерела» назвали вуличну або аутріч-роботу, яка організована в межах програми профілактики ВІА/СНІДу.

Із цією метою кожен соціальний працівник, який працює за програмою, має певний аутріч-маршрут, який включає місця найбільш частого перебування працівників секс-бізнесу. Під час проходження цього маршруту аутріч-працівники використовують різноманітні способи роботи з клієнтами серед яких: налагодження контакту із представниками цільових груп та інформування їх щодо актуальних для них проблем з метою вироблення навичок менш небезпечної поведінки в ризикованих ситуаціях; розповсюдження презервативів та шприців; консультування щодо можливостей конфіденційного тестування на ВІА-інфекцію, просвітницька робота та ін. У цілому процес аутріч-консультування від ГО «Джерела» здійснюється за певних етапів для яких рекомендовані показники відведеного часу на кожен із етапів у відсотковому співвідношенні (табл. 2).

Таблиця 2.

Етапи консультування	Час у %
Етап 1. Встановлення контакту і довірчих взаємин з клієнтом	35%
Етап 2. Збір інформації	15%
Етап 3. Прояснення проблеми	20%
Етап 4. Рішення проблеми, включаючи інформування і мотивування	25%
Етап 5. Зворотній зв'язок і завершення консультування	5%

Для того щоб аутріч-консультування пройшло якомога успішніше, аутрічер має розповісти клієнту чи клієнтці усе необхідне достатньо авторитетно, із використанням спеціальних термінів і водночас зрозуміло. Також в процесі аутріч-консультування важливо орієнтуватися в реакціях клієнта на спілкування і взаємодію з консультантом. Усе це потребує певної підготовки й досвіду, які здобуваються переважно шляхом самоосвіти та саморозвитку аутрічера.

У той же час ГО «Джерела», звертає увагу і на проблеми, що виникають у роботі вуличних працівників, а саме:

- низький рівень фінансування програм вуличної роботи, що ускладнює забезпечення вуличних соціальних працівників засобами (наприклад, телефонними картками, кавою для пригостання тощо), які сприяють налагодженню контакту;

- недостатність навчальних програм з підготовки вуличних соціальних працівників і волонтерів (проведення навчальних семінарів, курсів волонтерів, тренінгових програм);

- відсутність налагодженої взаємодії з представниками правоохоронних органів;

- нерозуміння сутності й важливості вуличної роботи з боку громадськості, яка інколи сприймає вуличну соціальну роботу як пропаганду наркотичних речовин або розпусти;

- небезпека маніпулювання вуличними працівниками з боку клієнтів: вони можуть чинити психологічний тиск з метою отримання необхідного їм інструментарію, а також підозрювати у співпраці з міліцією, що спричинює виникнення недовіри у клієнта;

- високий ризик «вигорання» у вуличних соціальних працівників, пов'язаний як зі складністю роботи, так і з тим, що вулична робота для соціального працівника є свого роду провокацією до зриву.

Працівники ГО «Джерела» відмітили, що ефективність використання вище зазначеного методу визначається злагодженістю дій фахівців, певною мірою розумінням з боку клієнтів та результатами, які досягаються у такій роботі з клієнтами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З вищесказаного, можна зробити висновок, що соціальна робота із представниками секс-бізнесу в Україні обмежена діяльністю переважно громадських організацій. Розширити ці межі можна за умови легалізації секс-бізнесу у державі, що поки залишається спірним питанням для суспільства. Тому для покращення наявної ситуації напевно необхідні спеціально розроблені програми та методичні рекомендації для навчання аутрічерів, які можуть стати предметом подальших наукових розвідок та надбань.

Список бібліографічних посилань

1. Проблемы секс-бизнеса в контексте общественного здравоохранения. Сост. Ю. Саранков. Киев: СПИД Фонд Восток-Запад, 2009. 128 с.
2. Ісаєва Н. Дотримання прав жінок, які належать до вразливих груп населення. Київ, 2015 URL: <http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Prava-ginok-for-web.pdf>
3. Радутний О. Е. Інформаційне забезпечення легалізації проституції та декриміналізації окремої пов'язаної з нею діяльності. *Інформація і право*. № 2(17). 2016. С. 147–157. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/19_0.pdf
4. Как сделать секс работу безопасной. Киев: МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине», 2008. 120 с.
5. Надьон О. В. Проституція: соціальний аспект та кримінальний аналіз. *Право і безпека*, 2005. № 4'4. С. 92–98
6. Протопопов А.О., Савельєва Н.М. Проституція як соціально-педагогічна проблема. За заг. ред. Н.М. Савельєвої. Полтава: Дивосвіт, 2009. 120 с.
7. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
8. Гришина О.В., Хаустова О.О. Оцінка суїцидального ризику у жінок, які займаються проституцією. *Соціальна психіатрія. Архів психіатрії*, 2014. №1(76), С. 43–46.
9. Благодійна організація Всеукраїнська Ліга «Легалайф». URL: <https://www.legalife.com.ua/about-us/#>
10. Тернопільська міська Громадська Організація «Центр духовної та психологічної підтримки «Джерела». URL: <https://dzherela.at.ua/>

References

1. Problems of sex business in the context of public health (2009). In Yu. Sarankov (Compiler). Kyiv: East-West AIDS Fund (in Rus.).
2. Isaev, N. (2015). Compliance with the rights of women belonging to vulnerable groups. Retrieved 20/10/2019, from <http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Prava-ginok-for-web.pdf> (in Ukr.).
3. Radutnyy, O.E. (2016). Informational support for the legalization of prostitution and the decriminalization of certain related activities. *Information and law*. 2(17), 147–157. Retrieved 20/10/2019, from http://ippi.org.ua/sites/default/files/19_0.pdf
4. How to make sex work safe (2008). Kyiv: ICF "International HIV / AIDS Alliance in Ukraine". 120 p.
5. Nadion, O.V. (2005). Prostitution: Social Aspect and Criminal Analysis. *Law and security*. 4'4, 92–98 (in Ukr.).
6. Protopopov, A.A., Savelyeva, N.M. (2009). Prostitution as a socio-pedagogical problem. In N.M Savelyeva (Ed.). Poltava: Wonderland (in Ukr.).
7. On social services: Law of Ukraine dated 17.01.2019. Retrieved 20/10/2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (in Ukr.).
8. Hryshyna, O.V., Khaustova, O.O. (2014). Assessment of suicidal risk in women involved in prostitution. *Social psychiatry. Psychiatry Archive*. №1(76), 43–46. (in Ukr.).
9. Charitable organization All-Ukrainian League "Legalife": Internet site of the organization. Retrieved 20/10/2019, from <https://www.legalife.com.ua/about-us/#> (in Ukr.).
10. Ternopil City Non-Governmental Organization "Sources" Center for Spiritual and Psychological Support: website of the organization. Retrieved 20/10/2019, from <https://dzherela.at.ua/> (in Ukr.).

PAKUSHYNA Liudmila,

PhD in Pedagogy, Senior Teacher of Social Work and Social Pedagogy Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

KHABURSKAYA Oksana,

Undergraduate of Social Work and Social Pedagogy Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

PECULIARITIES OF SOCIAL WORK WITH COMMERCIAL SEX WORKERS IN UKRAINE

Summary. Introduction. The article reveals the peculiarities of social work with representatives of commercial sex in Ukraine. At present, this type of activity in Ukraine is not legal. But it exists and contributes to the spread of dangerous diseases and immorality among the population. Therefore, social preventative work among this category of population in Ukraine should be held, which will help to control the danger of this phenomenon.

Purpose. To reveal the features of modern social work with commercial sex workers in Ukraine

The method. The study used the following methods: analysis of NGO documentation, content analysis of NGO sites and conversations with social workers.

Results. It is determined that in Ukraine the problem of commercial sex workers is solved according to the abolitionist model. Such regulation of the problem by the state leads to the illegality of sex business in Ukraine. Therefore, neither state social service has the ability to work with such clients. But Ukrainian workers of sex industry can get social assistance through the work of NGOs that have support from the Global Fund to Fight HIV / AIDS. This fund has been financing various projects

aimed at preventing the spread of HIV in our country for over twenty years.

Conclusion. Possibilities of providing assistance on the example of two Ukrainian public organizations are considered, namely: Charitable organization All-Ukrainian League "Legalife" and Ternopil public organization "Dere-la". Sex workers are found to be an extremely closed group of people. Therefore, outreach work is one of the most effective type of assistance to this category of population. The peculiarities and difficulties that are encountered in the work of street workers with this category of people are identified. Possibilities for improvement of social work with commercial sex workers are indicated by: 1) legalization of sex business in the state, 2) development of special programs and guidelines for outreach training.

Keywords: commercial sex; prostitution; commercial sex workers; social work with sex workers; outreach work; outreach route.

Одержано редакцією 14.11.2019
Прийнято до публікації 07.12.2019